

РЕЦЕНЗИЯ

НА ДОКТОРСКА ДИСЕРТАЦИЯ НА ТЕМА:

„ОБУЧИТЕЛНИ СТРАТЕГИИ ПРИ ВИСОКО

ФУНКЦИОНИРАЩИ УЧЕНИЦИ ОТ

АУТИСТИЧНИЯ СПЕКТЪР”

за присъждане на образователната и научна степен „Доктор” в област на висше образование 1. Педагогически науки, Професионално направление 1.2. Педагогика (Специална педагогика)

ДОКТОРАНТ: МАРИЯ ХАРТАЛАМИ

НАУЧЕН РЪКОВОДИТЕЛ: ДОЦ. Д-Р НЕДА БАЛКАНСКА

РЕЦЕНЗЕНТ: ПРОФ. Д-Р ВЕНЕТКА КАЦАРСКА

Настоящата рецензия е изготвена на базата на представените материали:

- дисертационен труд
- автореферат на труда
- списък от три публикации.

Общо представяне и актуалност на дисертационния труд

Дисертационният труд, разработен от Мария Харталами под научното ръководство на доц. д-р Неда Балканска – преп. в СУ „Св. Кл.Охридски”, включва 194 страници, от тях 133 стр. – основен текст и Литература, включваща 194 заглавия – всички на чужд език. Трудът е структуриран във Въведение, три глави, Заключение, Научни приноси, Списък на публикациите, Литература и Приложения. Намирам за удовлетворяваща избраната стандартна композиционна структура на труда. Съдържанието е илюстрирано с 15 таблици и 5 графики.

С положителен знак отбелязвам избора на актуална тема. Изучаването на аутизма остава едно от големите предизвикателства на учените, посветили се на различни научни области и в частност – на Специалната педагогика. И теорията и практиката на Специалната педагогика ясно очертават необходимостта от нови изследвания, особено такива с продуктова насоченост. В този контекст несъмнено избраната тема е дисертабилна поради нейната научна и практическа значимост и недостатъчна разработеност. Трябва, обаче, да се подчертае и нейната сложност за разработване.

Важно е да се отбележи, че докторантката сама добре обосновава актуалността на избраната тема.

Заслужава също още тук да се отбележи и обосноваването още в уводната част на използвания и в заглавието термин „високо функциониращ аутизъм”, а също и термини като „спектрно разстройство”, „когнитивен спектър”, „социален и комуникационен спектър”, „спектър на движение” и др. Това, освен за изясняването на част от основните термини,

с които ще се оперира в дисертационния труд, има отношение и към актуалността на избраната тема.

Концепция на изследването

Предприетото от докторант Мария Харталами под научното ръководства на доц. д-р Н. Балканска експериментално изследване е базирано на ясно очертана концепция. Изборът на темата и насочеността на изследването позволяват и определянето на основната цел и свързаните с нея задачи, както и на останалите компоненти на концепцията на дисертационното изследване.

Основната цел на изследването – да се създадат и апробират алтернативни обучителни стратегии, включващи Терапия за танцово движение за високо функциониращи ученици с аутизъм на възраст от 7 до 12 години е ясно и точно формулирана. Планираните пет основни задачи са значими, съответстват на поставената цел и решаването им осигурява постигането ѝ.

Докторантката демонстрира умения и при формулирането на хипотезите. И двете предположения са значими, съответстват на останалите компоненти на изследователската концепция и са насочени към подобряването на социалното взаимодействие, комуникацията и академичните постижения на разглежданата група ученици.

Броят на участниците в изследването, разпределени в експериментална и контролна група, намирам за достатъчен от гледна точка на съответната популация, както и от гледна точка на разрешението за достъп до възможно най-голямата група ученици с високо функциониращ аутизъм. С положителен знак отбелязвам подробното описание на характеристиките на тази група по пол и възраст. По аналогичен начин оценявам методите, методологията и процедурите,

етапите, както и допълнителните пояснения към Обучителните стратегии на изследването, а също и методите за обработка на получените резултати. Намирам всички компоненти на Концепцията на изследването за взаимосвързани и съответстващи на неговата темата и цел.

Теоретична част на изследването

Теоретичната част на изследването е представена в обособените пет раздела на първата глава. Разделите следват логическа последователност. Разгледани са основни понятия, с които се оперира в дисертационния труд и ключови въпроси като: определения и класификации на нарушенията от аутистичния спектър, основни концепции за тях, етимология, диагностика, терапии, методи. С положителен знак отбелязвам разглеждането от М.Харталами на „високо функциониращ аутизъм” и пояснението за несъстоятелни очаквания на някои лица към тази група с аутизъм.

С основание, поради пряката връзка с избраната тема, докторантката е отделила особено внимание в посочената глава на обучителните стратегии при ученици с високо функциониращ аутизъм. При разработването на посочените въпроси М.Харталами манифестира отлични умения логично да структурира теоретичната част, да анализира съответстващи на темата публикации и да аргументира разглежданите от нея въпроси.

Бих искала да отбележа използването на актуална информация, отнасяща се до въпросите в тази глава. Например, относно разпространението на нарушението (информация от 2014 г.), диагностиката (2016 г.), средства за общуване (2016 г.), по-успешното социализиране на посочената група деца (2017) и мн. др. Би могло да се

опишат по-добре силните страни на децата с високо функциониращ аутизъм.

Като цяло намирам първата глава за достатъчно информативна и съдържаща компетентен авторски анализ. Съдържанието на главата се явява добра база за предприетото експериментално изследване.

Експериментално изследване и интерпретация на резултатите

Интерпретацията на данните е базирана на получения богат експериментален материал. Адекватно са подбрани и умело приложени методите за анализ. Компетентно са анализирани резултатите, разделени в съответствие с осъщественото изследване на три групи – социални умения, комуникативни умения и академични постижения.

Би могло текстовете, отнасящи се до качествения анализ да бъдат разширени, независимо от това, че чрез визуализиращите ги 15 таблици и 5 графики са добре представени.

Като цяло осъщественото изследване е коректно планирано, проведено и анализирано. За целта са използвани подходящи методи.

Изводите логично произтичат от изследването и са в релация с главната изследователска цел, задачите и хипотезите. Особено убедително звучи обобщеният извод, че създадените и апробирани алтернативни обучителни стратегии, включващи Терапия за танцово движение, за високо функциониращи ученици с аутизъм на възраст от 7 до 12 години повлияват положително академичните постижения, социалните и комуникативни умения.

Експерименталното изследване изцяло потвърждава предварително издигнатите хипотези.

Добро впечатление прави използваните при описанието на труда стил и език и стил.

Лично участие на докторанта

Убедена съм, че планирането, осъществяването и описването на научното изследване, извеждането на изводи и препоръки, както и формулирането на приносните моменти е осъществено лично от докторантката М.Харталами, с подкрепата на своя научен ръководител – доц. д-р Н. Балканска.

Автореферат и публикации

Авторефератът съдържа ключовите положения от дисертационния труд. Структурата и съдържанието му са в съответствие с дисертационния труд. Текстът и визуализиращите го таблици и фигури позволяват на интересуващите се от разработваната тема в по-синтезиран вид да се запознаят с всички важни аспекти на изследването.

Трите публикации са свързани с темата на дисертационния труд и в съответствие с изискванията, които се предявяват у нас към разработки за присъждането на образователната и научна степен „Доктор”. Направени са в периода на обучението в докторска степен – 2016-2019 г. Всички публикации са самостоятелни и отразяват ключови моменти от изследователските постижения на докторанта, описани в дисертационния труд.

Приноси

В резултат на предприетото изследване от докторантката **Мария Харталами** под научното ръководство на **доц. д-р Н. Балканска** се

манифестират компетенциите на автора да избере актуален изследователски проблем и да го проучи и в теоретичен и в експериментален план. Направени са съществени приноси с научно-практически характер. Приемам четирите, формулирани от докторантката приноси. Бих искала сред тях особено да открия създаването на ценна за практиката и база за нови изследвания „Нова изследователска програма”, а също и „Обучителни стратегии при високо функциониращи ученици от аутистичния спектър на възраст между 7 и 12 години”.

Критични бележки, препоръки и въпрос

Имам някои критични бележки.

Предвид богатството от получените резултати, текстовете, отнасящи се до техния качествен анализ би могло да бъдат разширени.

Страниците в Автореферата не са номерирани и това създава затруднения при запознаването със съдържанието му.

Ще отбележа и някои критични бележки относно структурата на дисертационния труд. Има несъответствие между структурата, описана в Съдържанието на дисертационния труд и в автореферата с това в съответните текстове. В текстовете има означени подраздели, например, с номера 1.4.1, 1.4.2, 1.4.3 и и др., а в съдържанието на дисертацията и на автореферата такива структурни части не са означени.

Препоръчвам на докторантката Мария Харалампи в бъдеще да се запознае и с източници на български автори по въпросите на аутизма.

Препоръчвам също в следващи публикации резултатите да се отразят диференцирано по отношение на двата периода от провеждането на експеримента.

Имам и въпрос към докторантката:

Как мислите да убедите педагозите, освен запознатите с дисертационното Ви изследване, да използват резултатите от Вашето дисертационно изследване?

Заклучение:

Убедено давам своя положителен вот за присъждането на Мария Харталами образователната и научна степен „Доктор” в област на висше образование 1. Педагогически науки, Професионално направление 1.2. Педагогика, научна специалност Специална педагогика (Слухово-речева рехабилитация). По-важните основания за това са:

1. Мария Харталами, под ръководствата на своя научен ръководител – доц. д-р Н. Балканска е планирала, осъществила и описала стойностно оригинално научно изследване, което напълно отговаря на изискванията за качество. Неговата оригиналност се заключава в прилагането за първи път в експерименталната практика на обучителни стратегии, разработени на базата на Терапия за танцово движение при ученици с аутизъм.

2. Докторантката добре познава литературата по изследвания проблем.

3. Манифестира умения за компетентен теоретичен анализ на достигнатото знание, свързано с обучението на високо функциониращите ученици с аутизъм в областта на Специалната педагогика.

4. Манифестирани са и умения за осъществяване на експериментално научно изследване.

5. Направени са съществени приноси В резултат на осъщественото дисертационно изследване са направени съществени приноси както за теорията, така и за практиката, в резултат на което могат да се подобрят

социалните умения, уменията за общуване и академичните постижения на разглежданата група ученици.

6. Разработена е Нова изследователска програма.

7. Разработени и апробирани са „Обучителни стратегии при високо функциониращи ученици от аутистичния спектър на възраст между 7 и 12 години”.

София, 16.05. 2019г.

Подпис:

(Проф. д-р Венетка Ив.Кацарска)